

IKC DE TJALK

JUNIS KINDEROPVANG | OPENBAAR PRIMAIR ONDERWIJS ZOETERMEER

Schoolbeleid "gewenst gedrag" van IKC De Tjalk
Beleid bij (on)gewenst gedrag van leerlingen

Versie schooljaar 2020-2021

Inleiding	3
1. PBS	3
1.1 Uitleg PBS.....	3
1.2 PBS Piramidemodel.....	3
1.3 Gedragsteam	4
2. PBS op IKC De Tjalk.....	5
2.1 Kernwaarden	5
2.2 PBS op schoolbreed niveau.....	5
2.2.1 Heldere gedragsverwachtingen.....	5
2.2.2 Gedragsverwachtingen visualiseren.....	5
2.2.3 Systematisch aanleren van gewenst gedrag	6
2.2.4 Bekrachtigen van gewenst gedrag	6
2.2.5 PBS op klasniveau	6
2.4 PBS op leerlingniveau	7
3. Het volgen van de leerlingen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling	8
3.1 Leerlingen groepen 1 t/m 2	8
3.2 Leerlingen groepen 3 t/m 8	8
4. Beloningssysteem.....	9
4.1 Algemeen	9
4.2 Beloningen	9
5. Ongewenst gedrag	10
5.1 Algemeen	10
5.2 Ongewenst gedrag.....	10
5.3 Negeren van ongewenst gedrag	10
5.4 Klein en groot probleemgedrag	11
5.4.1 De aanpak.....	11
5.4.2. Contact met ouders.....	12
5.5. Reactieprocedure	12

6. PBS en pesten.....	14
7. Het handelen van de leerkracht	15
7.1. Algemene afspraken	15
7.1.1 leerkrachtverwachtingen in algemene ruimtes	15
7.1.2 leerkrachtverwachtingen op het schoolplein.....	16
8. PBS en ouders	17
9. Bijlagen	18
Bijlage 1: checklist klassenobservatie	18
Bijlage 2. Hoe “PBS-proof” ben jij?	20
Bijlage 3: gedragsmatrix	22
Bijlage 4: Jaarplanning lessencyclus.....	23
Bijlage 5: formulier gedragsregistratie	26
Bijlage 6: pestprotocol.....	27
Bijlage 7: Pleinplan.....	32

Inleiding

IKC De Tjalk is een plek waar kinderen samen leren en spelen. Wanneer kinderen op school komen, nemen zij opgedane kennis en ervaring mee vanuit: het gezin, de kinderopvang, de familie, de sociale- of culturele afkomst, enzovoorts. Het is vanzelfsprekend dat kinderen vanuit diverse achtergronden op school komen met verschillen in kennis, ervaring en gewoontes.

Op school zijn er verwachtingen ten aanzien van het gedrag van kinderen zodat iedereen in een veilig leefklimaat met elkaar kan leren. Op IKC De Tjalk is gekozen voor de aanpak van PBS zodat alle kinderen hetzelfde gedrag leren, gedrag dat nodig is om met elkaar te spelen en te leren. Het gehele team volgt het driejarig teamtrainingstraject "Goed gedrag kun je leren". Medewerkers die later ingestroomd zijn worden "opgeleid" door collega-PBS Maatjes en/of volgen een nascholingscursus.

1. PBS

1.1 Uitleg PBS

Positive Behavior Support (PBS) is een schoolbrede aanpak die zich richt op het versterken van gewenst gedrag en het voorkomen van probleemgedrag. De aanpak resulteert in een positief schoolklimaat waardoor het leren wordt bevorderd en gedragsproblemen voorkomen worden. PBS is een 'kapstok' waaraan alle schoolinterventies en methoden, die met gedrag te maken hebben in de school, kunnen worden opgehangen. Dat wat goed werkt, wordt vastgelegd en ingezet. Dat wat niet goed werkt wordt, in overleg met het gehele team, besproken en gewijzigd. Hierdoor is PBS geen vastomlijnde aanpak, maar is het een op maat gemaakte aanpak dat jaarlijks geëvalueerd en bijgesteld wordt en gedragen wordt door het gehele team.

De kernprincipes van PBS zijn:

- Het ontwikkelen van duidelijke gedragsverwachtingen;
- Communiceren over en onderwijzen van deze gedragsverwachtingen;
- Het herkennen en bekrachtigen van gewenst gedrag;
- Het minimaliseren van aandacht voor ongewenst gedrag;
- Duidelijk en consequent reageren op ongewenst gedrag.

Belangrijke sleutelementen hierbij zijn:

1. Effectief klassenmanagement;
2. Het handelen van de leerkracht;
3. Op data gebaseerde besluitvorming;
4. Positieve interventies;
5. Samenwerken met ouders.

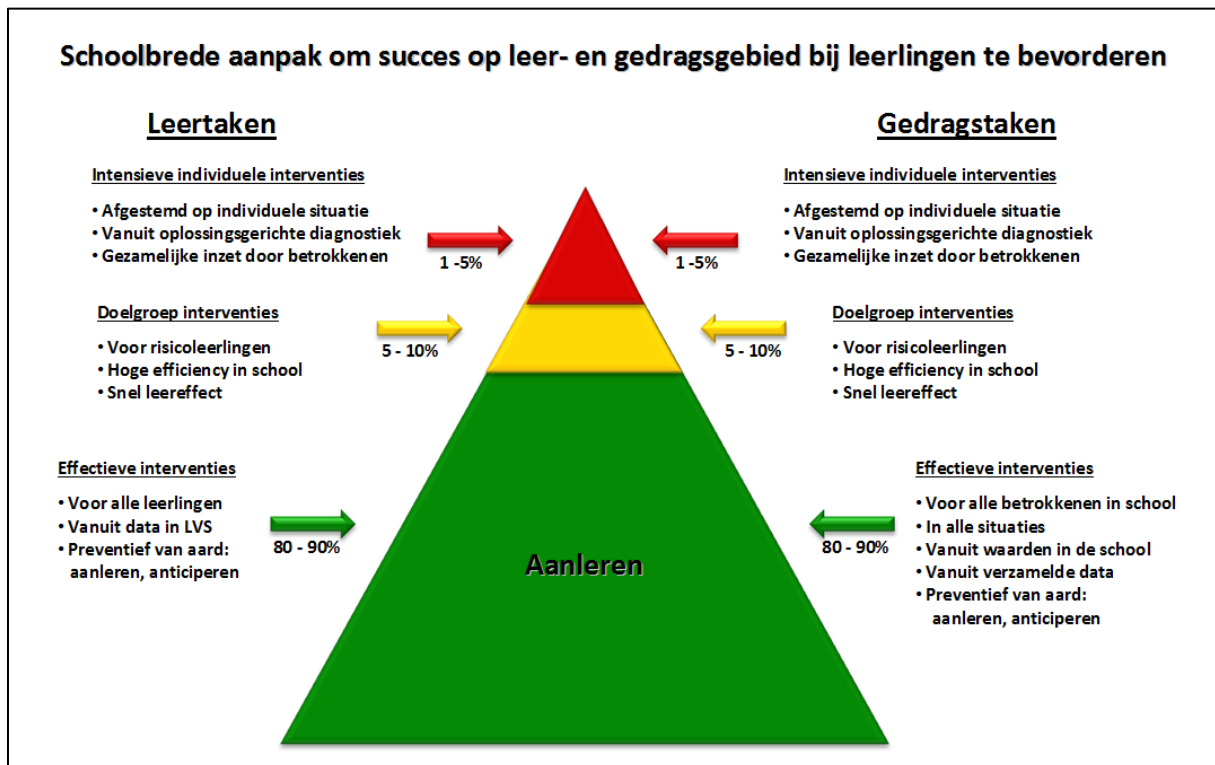
1.2 PBS Piramidemodel

PBS is gericht op alle leerlingen van de school. Uitgangspunt is dat een groot deel van de leerlingen (ongeveer 80 %) goed gedijt in een positief en voorspelbaar schoolklimaat, met heldere regels en duidelijke verwachtingen ten aanzien van gedrag en een passend onderwijsaanbod dat aansluit bij de interesses en leerstijlen van leerlingen. In de piramide is dat het groene vlak.

Er zijn ook leerlingen die risico lopen op het ontwikkelen van problemen in gedrag of leren, bijvoorbeeld door omstandigheden in het gezin, de school of het kind zelf. Voor deze kinderen zijn specifiekere interventies nodig op het gebied van leren of gedrag. Deze interventies zijn terug te vinden in het gele vlak.

Tenslotte is er een kleine groep leerlingen, die ernstige problemen heeft op het gebied van leren of gedrag, waarvoor intensieve, vaak individuele interventies worden ingezet. Dit is de rode top van de piramide. In de

huidige praktijk gaat vaak de meeste tijd en aandacht uit naar de interventies in de rode top. PBS draait dit om en richt zich vooral op preventieve interventies in het groene vlak.

1.3 Gedragsteam

Binnen de school is een gedragsteam samengesteld. Het gedragsteam bestaat uit:

- De schooldirectie;
- De intern begeleider;
- Een onderbouwleerkracht;
- Een middenbouwleerkracht;
- Een bovenbouwleerkracht.

Een van de leerkrachten is voorzitter van het leerteam PBS. De leerkracht werkt samen met de voorzitters van overige leergroepen zodat het beleid op de werkvloer geborgd wordt. Het gedragsteam komt tenminste een keer per zes weken bij elkaar. Medewerkers van de school worden uitgenodigd aanwezig te zijn of nodigen zichzelf uit.

Doel gedragsteam:

1. Analyseren van data: Opbrengsten maandelijkse gedragsregistratie;
2. Organiseren van intervisie bijeenkomsten;
3. Bewaken van de borging in het team door middel van twee keer per jaar klassenobservatie¹ ;
4. Beleidsvoorstellen voorbereiden voor het team.

2. PBS op IKC De Tjalk

2.1 Kernwaarden

De visie van IKC De Tjalk wordt vanuit de volgende kernwaarden vormgegeven in het dagelijkse onderwijs:

1. Respect
2. Veiligheid
3. Ontwikkeling

Respect

Op IKC De Tjalk vinden we het gewoon dat iedereen anders is. Respect is elkaar de ruimte geven om te zijn wie je bent, zonder elkaar te beoordelen op uiterlijkheden en verschillen. Iedereen is uniek en dus verschillend. Ook jij bent anders dan alle anderen. Maar tegelijkertijd is iedereen ook gelijkwaardig.

Veiligheid

In een veilig leerklimaat kunnen kinderen het beste uit zichzelf halen, zodat zij allemaal op hun eigen manier vol zelfvertrouwen de wereld in kunnen gaan. Een veilig leerklimaat ontstaat wanneer er heldere afspraken worden gemaakt met de kinderen.

Ontwikkeling

Op IKC De Tjalk nemen we kinderen serieus en willen we ze deelgenoot maken van hun eigen ontwikkeling. Dit doen wij door kinderen de ruimte te geven om zelfstandig opdrachten uit te voeren, zelfstandig te spelen en samen te werken.

Wanneer kinderen de ruimte krijgen, kunnen zij verantwoordelijkheid nemen. Uiteraard doen wij dat door samen met de kinderen heldere afspraken te maken zodat de kinderen weten welke ruimte zij kunnen benutten.

2.2 PBS op schoolbreed niveau

In ons dagelijks onderwijs zijn wij vooral gericht op preventief pedagogisch handelen vanuit de kernwaarden. Hierbij stimuleren wij in alle situaties bij alle leerlingen gewenst gedrag. Dat doen wij door:

- Het hanteren van heldere gedragsverwachtingen in de hele school;
- Het visualiseren van gedragsverwachtingen in alle ruimtes;
- Het systematisch aanleren van gewenst gedrag;
- Het bekrachtigen van gewenst gedrag;
- Het consequent omgaan met ongewenst gedrag².

2.2.1 Heldere gedragsverwachtingen

Rond de drie basiswaarden: respect, veiligheid en verantwoordelijkheid, zijn voor alle ruimtes in de school en op het schoolplein verwachtingen ten aanzien van gewenst gedrag geformuleerd. Deze verwachtingen staan beschreven in de schoolmatrix³.

2.2.2 Gedragsverwachtingen visualiseren

De gedragsverwachtingen die aan de drie basiswaarden zijn gekoppeld, hangen in de gangen, de openbare ruimtes en de klaslokalen. Deze gedragsverwachtingen worden gevisualiseerd door middel van pictogrammen. Wanneer er wijzigingen in de matrix zijn, worden deze posters aangepast.

2.2.3 Systematisch aanleren van gewenst gedrag

Er wordt minimaal één keer per week een les gegeven rondom de verwachtingen gewenst gedrag uit de schoolmatrix. Deze lessencyclus⁴ wordt jaarlijks in een jaarplanning weergegeven. Er wordt in de nieuwsbrief aangegeven welke gedragsverwachting die week centraal staat (de planning kan worden aangepast aan de behoefte van een bepaalde groep). De kern van de lessen is het aanleren van gewenst gedrag. Hiervoor zijn gedragslessen ontwikkeld die te vinden zijn in de jaarplanner. Aandachtspunten hierbij zijn:

- Het geven van positieve feedback in de verhouding van tenminste 4:1;
- Het minimaliseren van de aandacht voor ongewenst gedrag en de aandacht richten op gewenst gedrag;
- Het gebruiken van zinvolle correcties door de regel te herhalen en de leerling voor de keuze te stellen het gedrag bij te stellen en direct complimenteren bij de juiste keuze;
- Zelf het goede voorbeeld geven.

2.2.4 Bekrachten van gewenst gedrag

Interventies die hierbij horen zijn:

- Het geven van complimenten; Deze zijn gekoppeld aan de gedragsverwachtingen. Complimenten rondom gedrag zijn effectief wanneer het gewenst gedrag concreet benoemd wordt en gekoppeld wordt aan de basiswaarden. Het noemen van de naam van de leerling geeft nog meer kracht. 'Thijs, wat goed dat je zo rustig door de gang loopt, dat is echt veilig!'
- Het geven van non-verbale bekrachtiging; Voorbeelden hiervan zijn het opsteken van een duim of het uitdelen van een schouderklopje.
- Het schoolbrede systeem van belonen van gewenst gedrag⁵.

2.2.5 PBS op klasniveau

Het scheppen van een positief, veilig pedagogisch klimaat is het uitgangspunt van PBS. Op IKC De Tjalk werken wij daar in de klassen op onderstaande wijze aan: In de eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar start elke klas met een groepsaanpak gericht op het aanleren van de vaste routines in de klas:

- Het opstellen en aanleren van klas specifieke gedragsverwachtingen;
- Het uitvoeren van groepsvormingsactiviteiten;
- Het stimuleren van gewenst gedrag;
- Het consequent omgaan met ongewenst gedrag⁶.

Klas specifieke gedragsverwachtingen

Aan het begin van elk schooljaar bespreekt de leerkracht met de leerlingen hoe gewenst gedrag in de klas er volgens hen uitziet ten aanzien van:

- Leren;
- Werken;
- Spelen;
- Omgaan met elkaar.

Deze verwachtingen worden duidelijk zichtbaar in iedere klas opgehangen en, net als de schoolbrede gedragsverwachtingen, systematisch aangeleerd. Elke groep maakt wekelijks met elkaar een klassenafpraak om deze gedurende het schooljaar te borgen.

Groepsvormingsactiviteiten

Om van een klas een groep te maken, plannen wij op IKC De Tjalk aan het begin van elk schooljaar extra tijd in voor het uitvoeren van groepsvormingsactiviteiten. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het boek "Grip op de groep". De overdracht van een groep gebeurt voor de zomervakantie. De groep wordt door de verlatende leerkracht overgedragen aan de volgende leerkracht, zodat deze het handelen kan afstemmen op dat wat de groep nodig heeft. De verlatende leerkracht stelt een groepshandelingsplan sociaal-emotionele ontwikkeling op voor volgende leerkracht. Voor de herfstvakantie is er een tussenevaluatie van het groepsplan en worden eventueel interventies ingezet.

In de klassen wordt, net als op het schoolbrede niveau, de nadruk gelegd op het bekrachtigen van gewenst gedrag. Dit doen wij door:

- Het geven van complimenten;
- Het geven van non-verbale bekrachtiging;
- Het beloningssysteem waarbij gespaard wordt voor groepsbeloningen.

2.4 PBS op leerlingniveau

Ook op leerlingniveau wordt de nadruk gelegd op het aanleren en bekrachtigen van gewenst gedrag. Daarnaast is er op leerling niveau op onderstaande wijze aandacht voor PBS:

- Het beloningssysteem waarbij gespaard wordt voor een individuele beloning⁷ ;
- Duidelijke consequenties op ongewenst gedrag⁸ ;
- Duidelijke consequenties op klein en groot probleemgedrag;
- Gerichte interventies bij klein en groot probleemgedrag.

3. Het volgen van de leerlingen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling

3.1 Leerlingen groepen 1 t/m 2

Jonge kinderen zijn volop in ontwikkeling. Zij ontwikkelen zich op eigen wijze, in hun eigen tempo. Het jonge kind in groep 1-2 redeneert vanuit zichzelf. Het is voor deze leeftijdsgroep lastig zich in te leven in andere kinderen. Het leerlingvolgsysteem KIIK! wordt door de leerkrachten in groep 1-2 gebruikt om de leerlingen te volgen in hun cognitieve – en sociaal-emotionele ontwikkeling.

3.2 Leerlingen groepen 3 t/m 8

IKC De Tjalk maakt gebruik van het leerlingvolgsysteem ZIEN. In oktober en in februari wordt de sociale-emotionele ontwikkeling van de kinderen vastgelegd in het volgsysteem.

Net als voor rekenen, taal en spelling maakt de leerkracht voor de groep een plan van aanpak sociaal-emotionele ontwikkeling. De meeste kinderen, 80% van de groep, hebben voldoende ondersteuning aan de aanpak PBS. Sommige kinderen hebben een andere aanpak nodig om goed gedrag te leren. Deze kinderen worden gevolgd in de sociaalemotionele ontwikkeling door middel van een individueel plan, met als doel gedrag te leren waardoor zij aansluiting vinden in de grote groep. De leerkracht werkt samen met de ouder(s), en het kind in het opstellen en uitvoeren van het individuele plan.

4. Beloningssysteem

4.1 Algemeen

Gewenst gedrag wordt gestimuleerd door het geven van complimenten en beloningen voor goed gedrag. Alle leerkrachten en medewerkers van IKC De Tjalk zijn gericht op het bekrachtigen van positief gedrag van leerlingen. Er wordt een afspraak gehanteerd dat er tegenover een (1) correctie, vier (4) complimenten worden gegeven aan een kind. Correcties worden klein gegeven, complimenten groot gemaakt.

4.2 Beloningen

De leerlingen ontvangen een fiche wanneer zij gedrag laten zien dat in die week wordt aangeleerd. De fiches worden verzameld in een "spaarbuis". Als deze vol is, volgt er een groepsbeloning. De kinderen kiezen, in overleg met de leerkracht, een groepsbeloning. De groepsbeloning volgt wanneer de hele groep gezamenlijk goed gedrag heeft geleerd.

Groepsbeloningen op IKC De Tjalk kunnen bijvoorbeeld zijn:

- In je pyjama op school komen;
- Extra buitenspelen;
- Digitaal speelmateriaal meenemen naar school;
- Iets lekkers maken;
- Speelgoed meenemen van huis;
- Film kijken;
- Verkleed op school komen.

5. Ongewenst gedrag

5.1 Algemeen

Hoewel bij PBS de nadruk ligt op het aanleren en bekrachtigen van gewenst gedrag, is het ook erg belangrijk dat er een eenduidige aanpak is wanneer een leerling ongewenst gedrag vertoont. Wij maken daarbij onderscheid in:

- Ongewenst gedrag;
- Klein probleemgedrag;
- Groot probleemgedrag.

Om gerichte interventies in te kunnen zetten, wordt gebruik gemaakt van het formulier registratie gedragsincident. In elke groep registreert de leerkracht welke leerlingen zich niet aan afspraken houden. De leerkracht registreert het volgende:

1. De plek:
  - In de klas;
  - Op het schoolplein;
  - Openbare ruimtes
2. Het moment van de dag
3. Welk gedrag van het kind
4. De consequentie

Het gedragsteam analyseert deze registratie maandelijks en kijkt of interventies in bepaalde ruimtes of op bepaalde tijdstippen noodzakelijk zijn. Daarnaast bekijkt het gedragsteam of er interventies voor individuele leerlingen nodig zijn.

5.2 Ongewenst gedrag

Onder ongewenst gedrag verstaan wij het niet naleven van de gedragsverwachtingen zoals die in de matrix geformuleerd zijn. Wij hanteren een eenduidige aanpak die gericht is op het snel ombuigen van ongewenst gedrag naar gewenst gedrag. Dat doen wij door:

- Het ongewenste gedrag indien mogelijk te negeren;
- Klein en groot probleemgedrag te onderscheiden van elkaar;
- Het uitvoeren van de reactieprocedure.

5.3 Negeren van ongewenst gedrag

Indien mogelijk wordt het ongewenste gedrag zo veel mogelijk genegeerd. In plaats daarvan verlegt de leerkracht de aandacht naar gewenst gedrag. Dit kan gewenst gedrag van de betreffende leerling zijn maar ook gewenst gedrag van andere leerlingen.

5.4 Klein en groot probleemgedrag

Klein probleemgedrag	Groot probleemgedrag
<ul style="list-style-type: none"> - Onacceptabel taalgebruik - (Uit)schelden - Obscene gebaren - Ruzie - Plagen - Ongehoorzaam/tegendraads - Moedwillig verstoren van (les)activiteit - Misbruik van materiaal - Onacceptabele kleding (capuchon of pet op) - Onacceptabel gebruik digitale leermiddelen - 	<ul style="list-style-type: none"> - Verbale agressie (dreigen) - Pesten - Liegen/bedrog/spieken - Vechten - Fysieke agressie (eenzijdig) - Seksuele intimidatie - Gebruik/in bezit van: <ul style="list-style-type: none"> • Tabak • Drugs • Alcohol • Wapens - Ongeoorloofd verblijf buiten het schoolterrein <ul style="list-style-type: none"> • Spelen met vuur(werk) • Materiële vernieling/vandalisme. • Diefstal

5.4.1 De aanpak

Wanneer het ongewenste gedrag niet genegeerd kan worden en wanneer focussen op gewenst gedrag niet het gewenste resultaat oplevert, wordt de reactieprocedure uitgevoerd.

Wanneer het uitvoeren van de reactieprocedure niet tot gewenst gedrag leidt, hanteren wij bij klein probleemgedrag de volgende eenduidige aanpak:

- Stap 1:** De leerling uit de situatie halen en in gesprek met de leerling.
- Stap 2:** Time out en afzondering naar andere klas. Zorg voor een vaste plek in/buiten de klas. Bij afzondering naar een andere leerkracht maak je hierover een vaste afspraak.
- Stap 3:** Contact opnemen met de ouders. De noodzaak hiervan is afhankelijk van de aard van het gedrag en of het gedrag herhaaldelijk voorkomt. Dit gebeurt naar inschatting van de leerkracht.

Wanneer groot probleemgedrag zich voordoet, hanteren wij de volgende eenduidige aanpak:

- Stap 1:** Gesprek met de leerling.
- Stap 2:** De ouders inlichten (afhankelijk van de ernst van de zaak meteen consequentie aan verbinden, bijvoorbeeld niet mee naar buiten of time-out buiten).
- Stap 3:** Een stevig gesprek met de leerling, de ouders en eventueel de gedragscoördinator, de IB-er of directie. Samen bespreken hoe we het gaan oplossen.
- Stap 4:** Leerling krijgt straf (onder andere privilege wegnemen, vergoeden van).
- Stap 5:** Samen duidelijke afspraken maken voor het vervolg.

Na enkele weken een terugkoppeling met kind en ouders: Hoe gaat het nu?

5.4.2. Contact met ouders

Bij het herhaaldelijk voorkomen van groot probleemgedrag of een ernstig incident waarbij de directie is betrokken (drie keer binnen twee weken), worden ouders uitgenodigd voor een gesprek met de directie en eventueel de intern begeleider. In uitzonderlijke gevallen wordt er met ouders afgesproken het kind op te halen van school. Bij buitensporig misstanden, zoals bijvoorbeeld fysiek geweld of verbale agressie treedt de procedure schorsing in werking.

5.5. Reactieprocedure

Wanneer het ongewenste gedrag niet genegeerd kan worden of wanneer het negeren en focussen op gewenst gedrag niet het gewenste resultaat oplevert, wordt de reactieprocedure uitgevoerd. De reactieprocedure wordt toegelicht in de schematische weergave van omgaan met ongewenst gedrag:

REACTIEPROCEDURE PBS

Stap 1   Vraag naar/herinner de leerling aan de gedragsverwachting

“[Naam], wat is ook alweer de regel over lopen in de gang?

Precies. De regel is: in de gang lopen we rustig.

Loop nu rustig in de gang, alsjeblieft.”

Stap 2   Benoem het ongewenste gedrag en geef de leerling een keuze

“[Naam], je rent.

Je ... [benoem de consequentie] óf je loopt nu rustig.

Wat is je keuze? Ik weet dat je verstandig kunt kiezen.”

Stap 3   Benoem de consequentie

“Oké, dan ... [benoem de consequentie].”

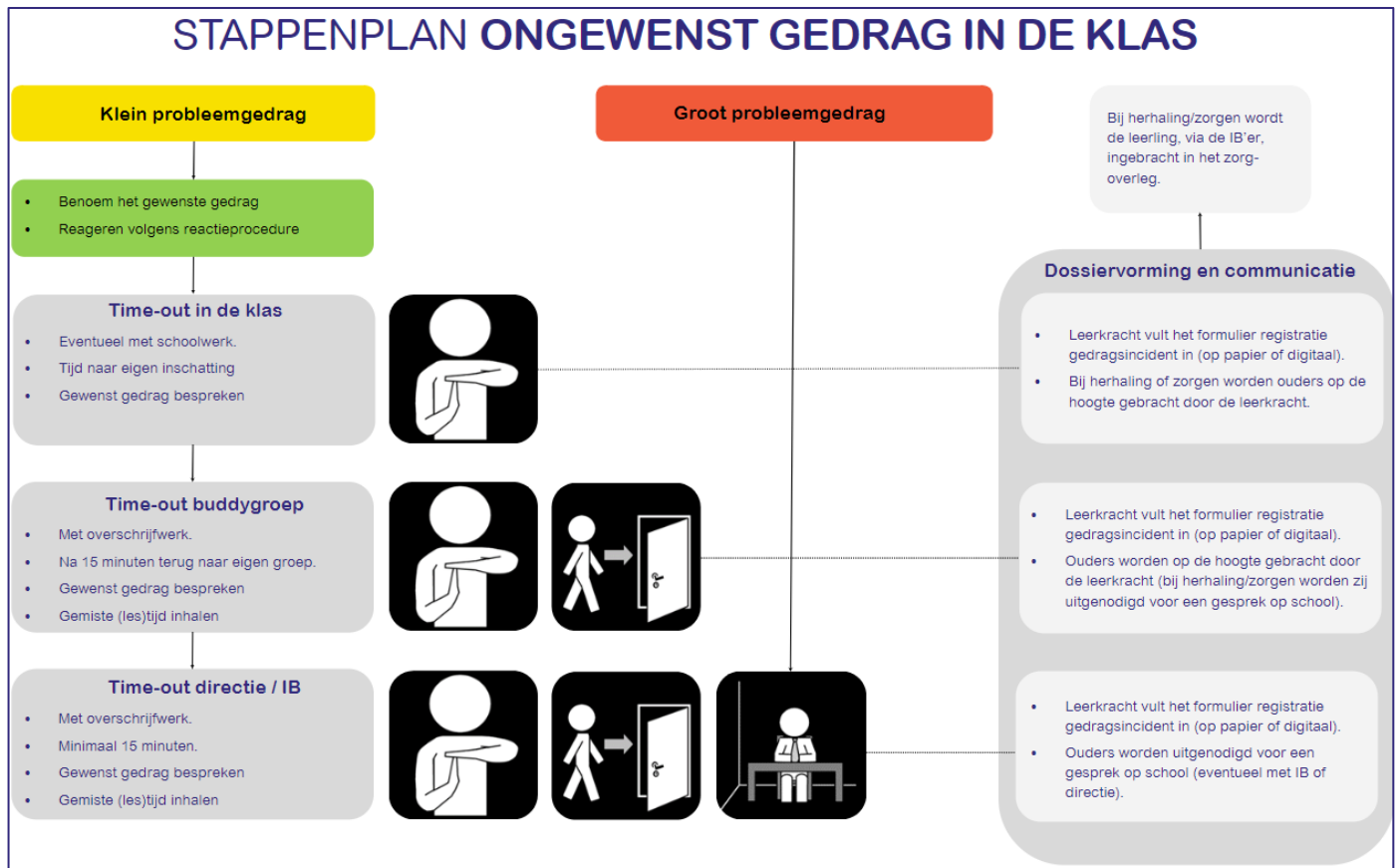
Stap 4   Loop Weg

(Hiermee voorkom je discussie.)

Aandachtspunten:

- Wacht na elke stap 5 tot 10 seconden;
- Bekrachtig elk stapje in de gewenste richting;
- Blijf rustig en praat op een neutrale toon.

Hieronder volgt de schematische weergave van het stappenplan ongewenst gedrag:

6. PBS en pesten

Pesten komt op iedere school voor, ook bij ons. Het is een probleem dat wij onder ogen zien en op onze school serieus willen aanpakken. We onderscheiden hierin:

- Een preventieve aanpak ter voorkoming van pestgedrag;
- Een curatieve aanpak, een aanpak het pesten te stoppen als het toch gebeurt.

Pesten wordt als een probleem gezien door alle betrokken partijen:

- De leerling of leerlingen die pesten;
- De leerlingen die niks doen, zij zwijgen en kijken;
- De leerling die gepest wordt, wordt slachtoffer;
- Leerkrachten;
- Ouders en verzorgers.

Het pestprotocol op IKC De Tjalk heeft als doel het pesten direct op adequate wijze aan te pakken, waardoor het pesten stopt. In het protocol kunt u het volgende lezen:

- Op welke wijze de school voorkomt dat pesten kan voorkomen: preventieve aanpak;
- Kenmerken van pesten;
- De rol van alle betrokkenen en pesten signaleren;
- Stappenplan nadat pesten is gesignaleerd.

Wanneer het probleem niet op de juiste wijze wordt aangepakt of de aanpak niet het gewenste resultaat oplevert, is de inschakeling van één van de interne contactpersonen een mogelijkheid. De interne contactpersonen kunnen het probleem onderzoeken, deskundigen raadplegen en directie informeren. De interne vertrouwenspersonen op IKC De Tjalk zijn Sandra Buis en Petra Verlinden.

7. Het handelen van de leerkracht

7.1. Algemene afspraken

Op IKC De Tjalk borgen alle medewerkers de afspraken die gemaakt zijn ten aanzien van het handelen in de klas. Op schoolniveau werken wij met een maatjes systeem.

Maatjes:

Groep 1/2A	↔	Groep 1/2B
Groep 1/2C	↔	Groep 1/2D
Groep 3A	↔	Groep 3B
Groep 4A	↔	Groep 4B
Groep 5A	↔	Groep 5B
Groep 6A	↔	Groep 6B
Groep 7A	↔	Groep 7B
Groep 8A	↔	Groep 8B

Functie van maatjes:

- Twee keer per jaar bij elkaar in de klas observeren aan de hand van de checklists klassenobservatie en hoe "PBS Proof" handelt de leerkracht;
- Ondersteunen in het bedenken en uitvoeren van interventies;
- Ondersteunen in opstellen en uitvoeren van een groepsplan;
- Borgen van gemaakte afspraken.
-

7.1.1 leerkrachtverwachtingen in algemene ruimtes

Onder algemene ruimtes verstaan wij de volgende ruimtes:

- Het schoolplein
- De fietsenstalling
- De gang
- De werkplek
- De kapstok
- Het toilet
- De bibliotheek
- De gymzaal
- De kleedkamer
- De aula

In de algemene ruimtes gelden voor alle medewerkers van IKC De Tjalk de volgende gedragsverwachtingen:

- Alle medewerkers spreken alle leerlingen aan op de gedragsverwachtingen zoals die in de matrix zijn beschreven;
- Als leerlingen zich niet aan de afspraken houden, worden ze gecorrigeerd volgens de reactieprocedure;
- De eigen leerkracht van de betreffende leerling bepaalt de consequentie;
- De leerkrachten laten alleen leerlingen die de afspraken nakomen in andere ruimtes werken

7.1.2 leerkrachtverwachtingen op het schoolplein

Hoewel het schoolplein tot de algemene ruimtes behoort, gelden hier enkele specifieke leerkrachtverwachtingen. Naast de leerkrachtverwachtingen die in alle algemene ruimtes gelden, worden specifiek op het schoolplein de volgende gedragingen van de leerkracht verwacht:

- Alle medewerkers houden actief toezicht op het schoolplein: Toezicht op het schoolplein gebeurt op verschillende plekken. Medewerkers zien elkaar en lopen rond;
- Indien een medewerker langer dan twee minuten met een incident bezig is, ondersteunt een andere medewerker: De leerling gaat naar binnen of de leerkracht van de groep wordt betrokken;
- Wanneer er naar buiten gelopen wordt, gaan alle kinderen, onder toezicht, tegelijk naar buiten;
- De pleincoach zorgt dat tijdens het buitenspelen het hek dicht is;
- De leerkracht mengt zich, wanneer de situatie daarom vraagt, in het spel van de kinderen;
- Na schooltijd lopen alle leerkrachten van groep 1 t/m 4 met de kinderen naar buiten en houden toezicht totdat zij zijn opgehaald. De leerkrachten van groep 5 t/m 8 lopen mee naar buiten en houden toezicht tot zij zijn opgehaald en/of zelfstandig naar huis zijn gegaan.

8. PBS en ouders

Eén van de belangrijke sleutelementen van PBS is samenwerken met ouders. PBS is gericht op alle leerlingen van de school en in het verlengde daarvan tevens gericht op alle ouders. Ouderbetrokkenheid vormt de basis gestoeld op de drie basiswaarden: respect, veiligheid en verantwoordelijkheid.

Het is belangrijk dat ouders en leerkrachten goed contact hebben en op een positieve manier samenwerken. Ze hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de kinderen. Ouders kennen hun kind het beste en kunnen waardevolle informatie over hun kind geven en meedenken met de leerkracht. Van ouders verwachten wij dat zij het PBS beleid op school ondersteunen en schoolafspraken respecteren.

De communicatie met ouders met betrekking tot PBS verloopt op verschillende manieren.

- Er is een hoofdstuk in de schoolgids opgenomen over PBS;
- Er is op de website informatie te vinden over PBS;
- Via de nieuwsbrief die elke veertien dagen naar de ouders wordt gestuurd, wordt in elke editie aandacht besteed aan de gedragsregel van de week;
- Via communicatieplatform Parro wordt tevens aandacht besteed aan het behalen van (kleine/grote) groepsbeloningen.
- Bij (klein/groot) probleemgedrag is er altijd contact met de ouders voor afstemming over de individuele leerling. Tevens bestaat, in overleg met de leerkracht en in het bijzijn van de leerkracht, de mogelijkheid tot contact met de ouders van verschillende leerlingen onderling.

De school scheidt een klimaat waarbij ouders het gevoel hebben welkom te zijn. In de middag staat het ouders vrij om binnen te lopen. In de ochtend, voor aanvang van de school gaan de leerlingen zelf de school binnen, opdat de lessen tijdig kunnen beginnen. Op woensdagochtend en vrijdagochtend kunnen ouders van de kinderen van de groepen 1/2 mee de school in.

9. Bijlagen

Bijlage 1: checklist klassenobservatie

Naam en groep leerkracht:

Datum:

Deze checklist is bedoeld om in kaart te brengen welke onderdelen van de klassenorganisatie bij jouw collega in de klas op orde zijn. Je interviewt je collega over de situatie in de klas van de ander. Je vraagt door en je collega legt uit hoe de onderdelen wel, niet of een beetje georganiseerd zijn in de klas.

Per onderdeel geef je (door een kruisje te zetten in de betreffende kolom), aan of je vindt dat het goed in orde is (1), nog niet helemaal in orde is (2) of helemaal niet in orde is (3). Daarnaast kun je bij punten die nog niet (helemaal) op orde zijn aangeven of je collega hier een prioriteit van wil maken door een kruisje te zetten in de kolom 'prioriteit'.

Als laatste kun je in de kolom 'Schoolbrede afspraak' per onderdeel aangeven of jullie vinden dat hier een schoolbrede afspraak over is gemaakt of dat jullie vinden dat deze er nog moet komen.

NB: Als je vindt dat er geen schoolbrede afspraak gemaakt moet worden over een bepaald onderdeel dan zet je geen kruisje in de tabel 'Schoolbrede afspraak'.

	1	2	3	Prioriteit	Schoolbrede afspraak	
					Is er al	Moet nog komen
Bureau leerkracht						
De tafel staat op een handige plek.						
Er zijn duidelijke regels over wat leerlingen aan mijn tafel mogen.						
Als ik aan mijn tafel zit kan ik de hele klas overzien.						
Ik gebruik mijn tafel als bureau.						
Ik heb een instructietafel en bureau.						
Kasten en materialen						
Materialen die vaak worden gebruikt zijn goed te berekenen.						
Leerlingen kunnen de methodematerialen goed vinden en pakken.						
De klas is zo ingericht dat leerlingen materialen kunnen pakken zonder anderen lastig te hoeven vallen.						
Procedures aan het begin van de lessen						
Er is een duidelijke afspraak/routine voor de leerlingen wat ze doen als ze binnenkomen bij de start van de dag.						
Ik sta bij de deur om leerlingen te ontvangen.						
Er is rust bij de start van de dag.						
Algemene procedures in de klas						
Leerlingen weten wat zij mogen doen als ze klaar zijn met werk.						
Er zijn duidelijke afspraken over het pakken van nieuw schrijfgerei.						
Tijdens het zelfstandig werken zijn de materialen voor de leerlingen beschikbaar.						
Er is een duidelijke procedure voor naar het toilet gaan.						
Er is een duidelijke procedure voor weggaan uit het lokaal.						
Met de leerlingen worden handige looproutes door de klas regelmatig geoefend.						

						Schoolbrede afspraak	
	1	2	3	Prioriteit	Is er al	Moet nog komen	
Procedures voor zelfstandig werken							
Zelfstandige werkregels zijn helder voor de leerlingen.							
Leerlingen weten wanneer ze mogen rondlopen en wanneer niet.							
Leerlingen weten hoe ze hulp kunnen vragen.							
Leerlingen weten wanneer ze stil moeten zijn of zachtjes mogen overleggen.							
Overgangen							
De klas loopt rustig naar andere plekken in de school.							
Lesovergangen zijn voorspelbaar voor leerlingen.							
Er zijn regelmatig energieke/ontspanmomenten ingepland tussen lessen.							
Lesovergangen nemen weinig tijd en verlopen rustig.							
Procedures aan het einde van de lesperiode							
Er is een vast stilte- en aandachtssignaal.							
Leerlingen reageren direct op de signalen.							
Procedures bij ongewenst gedrag							
Er zijn duidelijke gedragsverwachtingen in mijn klas.							
Er zijn duidelijke afspraken over mobiele telefoon gebruik in mijn klas.							
Er zijn duidelijke consequenties op het overtreden van gedragsverwachtingen.							
Er is een procedure voor het uit de klas sturen van leerlingen.							
Leerlingen kennen deze procedure (de procedure wordt geoefend).							
Procedure voor computergebruik							
Leerlingen weten wanneer en hoe lang zij mogen computeren.							
Ik heb duidelijke gedragsverwachtingen voor het werken aan de computer							
Procedures voor afzonderen van leerlingen							
Er is een procedure voor leerlingen die beter in een rustige omgeving werken.							
Er is/zijn (een) vaste plek(ken) voor leerlingen die beter in een rustige omgeving werken.							
Er is een procedure voor het uit de klas sturen van leerlingen.							
Contact opnemen met ouders							
Ik gebruik procedures voor het onderhouden van een positief contact met ouders.							
Ik gebruik procedures voor oudercontact over problemen van een leerling.							
Voorspelbaarheid van de leerkracht							
Benoemt gedragsverwachting.							
Koppelt de gedragsverwachtingen aan de basiswaarden: zelfstandigheid, veiligheid, verantwoordelijkheid.							
Leert de leerlingen gedragsverwachtingen actief aan.							
Bekrachtigt gewenst gedrag met complimenten.							
Benoemt concreet waarneembaar gedrag.							
Reageert op ongewenst gedrag volgens de reactieprocedure (gedragsverwachting herhalen, keuze bieden).							

Bijlage 2. Hoe “PBS-proof” ben jij?

Groene niveau				
	-	±	+	++
Heldere gedragsverwachtingen				
Ik ken de basiswaarden van IKC De Tjalk.				
Ik ben bekend met de ‘matrix gedragsverwachtingen’ die geldt voor IKC De Tjalk.				
Ik benoem vooraf gedragsverwachtingen per onderwijssituatie; ik ben helder in wat ik wil zien en horen.				
Ik koppel de gedragsverwachtingen aan de basiswaarden.				
Gedragsverwachtingen zichtbaar				
In mijn klaslokaal hangen de gedragsverwachtingen zichtbaar voor alle leerlingen				
Aanleren van gewenst gedrag				
Ik geef lessen in goed gedrag volgens de PBS-jaarkalender (proactief).				
Ik geef lessen goed gedrag wanneer ik dat zelf nodig acht (reactief).				
Bekrachtigen van gewenst gedrag				
Ik deel fiches uit in de algemene ruimtes, ook aan leerlingen die niet bij mij in de groep zitten.				
Ik deel fiches uit in mijn eigen groep.				
Ik bekrachtig/complimenteer kinderen ook op andere manieren (verbaal, non-verbaal).				
Ouders krijgen regelmatig een positief bericht over hun kind.				
Consequenties op ongewenst gedrag				
Ik schenk zo min mogelijk aandacht aan ongewenst gedrag.				
Ik pas de reactieprocedure consequent en systematisch toe.				
Ik weet wat we op school onder ‘klein probleemgedrag’ verstaan en wat de consequenties hiervoor zijn.				
Ik weet wat we op school onder ‘groot probleemgedrag’ verstaan en wat de consequenties hiervoor zijn.				
Ik vul de gedragsincidentenformulieren consequent in.				
Schoolplein				
Ik houd actief toezicht (rondlopen, contact maken, enzovoorts).				
Ik organiseer spelaanbod voor mijn groep.				

Gele niveau				
	-	±	+	++
Ik maak gebruik van “Stop-Denk-Doë”.				
Ik ben bekend met “Check-In-Check-Out”.				
Ik maak gebruik van “Check-In-Check-Out”				
Voor de kinderen waarbij aandacht voor gedragsaanpak nodig is heb ik een gedrag kaart ingevuld en in de klassenmap gestopt.				
Indien van toepassing kan ik een oudergesprek voeren over het gedrag van een leerling vanuit krachten (4:1).				
Ik maak gebruik van een andere interventie, namelijk				

Rode niveau				
	-	±	+	++
Ik herken de stadia van de escalatieketen				
Ik kan de triggers bij een leerling herkennen en voorkomen.				
Ik kan (eventueel in samenwerking met de intern begeleider), een hulpvraag voor een leerling formuleren met betrekking tot een gedragsfunctieanalyse.				
Ik kan (eventueel in samenwerking met de intern begeleider), een gedragsinterventieplan opstellen voor een leerling.				
Ik kan op een constructieve wijze, met een positieve insteek, een oudergesprek voeren over een voorgenomen interventie voor hun kind.				
Ik werk bewust aan het vergroten van ouderbetrokkenheid.				

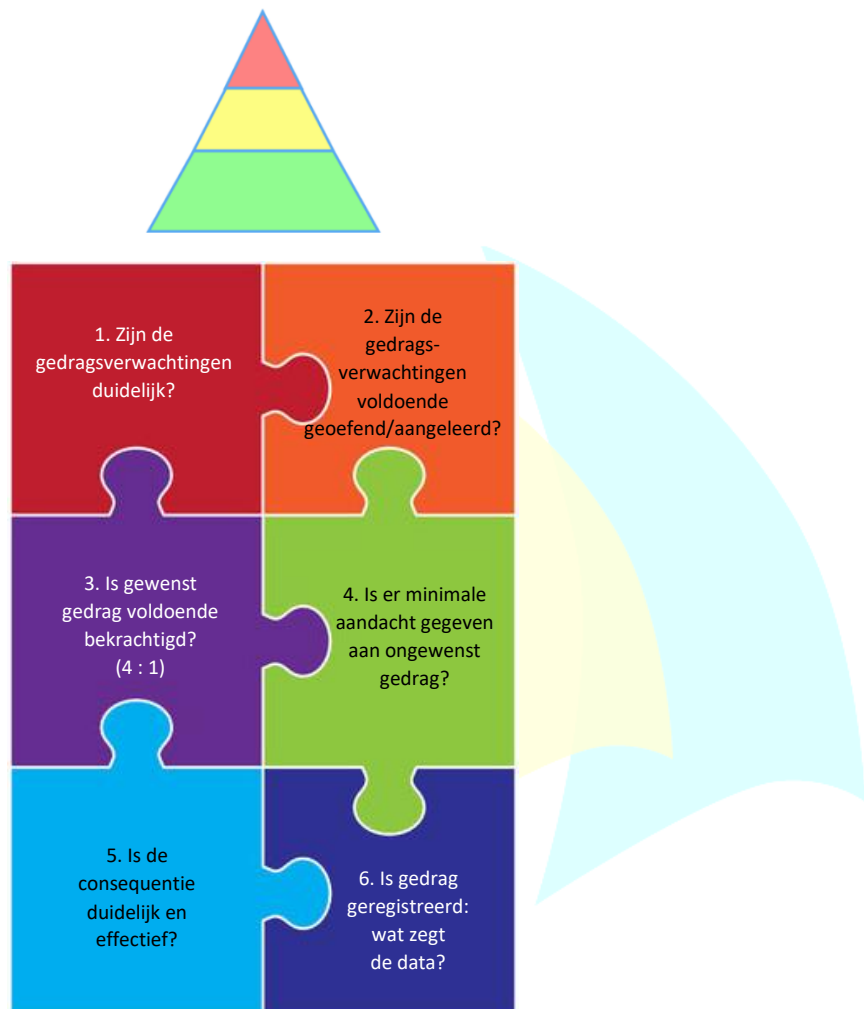
De verhouding complimenten versus correctie is bij mij:

... : ...

Onderdelen die voor mij nog meer aandacht mogen krijgen:

Na bovenstaande te hebben ingevuld, bedenk dan eens: Als je jezelf zou moeten inschalen in de PBS-piramide, waar zou je je dan bevinden? (Geef dit aan in de piramide).

- **In het groene gedeelte:** Voor 80% handel jij volgens de pijlers van PBS.
- **In het gele gedeelte:** Je handelt nog niet voor 80% volgens de pijlers van PBS en zou voor sommige onderdelen wel extra begeleiding, ondersteuning of scholing willen.
- **In het rode gedeelte:** Je vindt het heel lastig om te handelen volgens de PBSgedachte en hebt individuele ondersteuning nodig van de intern begeleider, PBScoach of een gedragsteamlid.

GEDRAGSMATRIX IKC DE TJALK

Ruimte	Respect	Veiligheid	Verantwoordelijkheid
Algemene gedragsregels	Wij houden rekening met elkaar. Wij gebruiken de materialen waarvoor ze bedoeld zijn. Wij letten op ons taalgebruik.	Wij accepteren elkaars grenzen. Wij lopen rustig door de school. Wij houden onze handen en voeten bij onszelf.	Wij zijn zuinig op onze eigen en elkaars spullen. Wij komen op tijd. Wij helpen elkaar.
Op het schoolplein	Wij lossen problemen op door met elkaar te praten.	Wij gebruiken het speelgoed waarvoor het bedoeld is.	Wij ruimen het speelgoed op.
Bij het binnenkomen	Wij praten zachtjes en houden rekening met elkaar.	Wij lopen rustig in de rij.	Wij zijn op tijd in de klas.
In de fietsenstalling	Wij komen alleen aan onze eigen fiets, maar een gevallen fiets zetten we rechtop.	Wij lopen met de fiets aan de hand.	Wij zetten de fiets op slot in het fietsenrek.
In de gang	Wij praten zachtjes en houden rekening met elkaar.	Wij lopen door de gang.	Wij houden de gang netjes en opgeruimd.
Op de trap	Wij praten zachtjes en houden rekening met elkaar.	Wij lopen achter elkaar en houden rechts aan.	Wij houden onze spullen vast.
Op de werkplek	Wij praten zachtjes en houden rekening met elkaar.	Wij blijven werken op dezelfde plek.	Wij laten de werkplek netjes en opgeruimd achter.
Bij de kapstok	Wij geven elkaar de ruimte.	Wij bergen onze jas en tas op de juiste plek op.	Wij houden de kapstok netjes.
Op het toilet	Wij gaan alleen en zelfstandig naar het toilet.	Wij wassen onze handen na toiletgebruik.	Wij laten het toilet netjes en schoon achter.
In de bibliotheek	Wij praten zachtjes en houden rekening met elkaar.	Wij maken gebruik van de bibliotheek als er een volwassene is.	Wij zijn zuinig op de boeken en zetten ze op de juiste plek terug.
In de gymzaal	Wij houden rekening met elkaar en elkaars verschillen.	Wij dragen gymkleding en gym schoenen.	Wij ruimen het materiaal op de afgesproken plek op.
In de kleedkamer	Wij geven elkaar de ruimte bij het omkleeden.	Wij gebruiken de afgesproken plek om onze spullen op te bergen.	Wij wachten op de leerkracht als we zijn omgekleed.
In de aula	Wij praten zachtjes en houden rekening met elkaar.	Wij lopen door de aula.	Wij laten de aula netjes en opgeruimd achter.

Bijlage 4: Jaarplanning lessencyclus

Week 35 30-08 t/m 03-09	De Gouden Weken Groepsvorming Opstellen groepsregels Schoolregels Algemeen
Week 36 06-09 t/m 10-09	De Gouden Weken Groepsvorming Opstellen groepsregels Schoolregels Algemeen
Week 37 13-09 t/m 17-09	De Gouden Weken Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen binnenkomen
Week 38 20-09 t/m 24-09	De Gouden Weken Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen gang
Week 39 27-09 t/m 01-10	De Gouden Weken Groepsvorming Week Tegen Pesten 'Buitensluiten? Uitgesloten!' Aanleren gedragsverwachtingen gang
Week 40 04-10 t/m 08-10	De Gouden Weken Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen toilet
Week 41 11-10 t/m 15-10	De Gouden Weken Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen trap (alleen groepen boven)
Week 42 18-10 t/m 22-10	Herfstvakantie
Week 43 25-10 t/m 29-10	Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen werkplek
Week 44 01-11 t/m 05-11	Aanleren gedragsverwachtingen werkplek
Week 45 08-11 t/m 12-11	Aanleren gedragsverwachtingen kapstok
Week 46 15-11 t/m 19-11	Aanleren gedragsverwachtingen kapstok
Week 47 22-11 t/m 26-11	Aanleren gedragsverwachtingen schoolplein

Week 48 29-11 t/m 04-12	Aanleren gedragsverwachtingen schoolplein
Week 49 06-12 t/m 10-12	Aanleren gedragsverwachtingen bibliotheek
Week 50 13-12 t/m 17-12	Aanleren gedragsverwachtingen aula
Week 51 20-12 t/m 24-12	
Week 52 27-12 t/m 31-12	Kerstvakantie
Week 1 03-01 t/m 07-01	Kerstvakantie
Week 2 10-01 t/m 14-01	De Zilveren Weken Groepsvorming Herhalen schoolregels algemeen
Week 3 17-01 t/m 21-01	De Zilveren Weken Groepsvorming Herhalen gedragsverwachtingen binnenkomen
Week 4 24-01 t/m 28-01	De Zilveren Weken Groepsvorming Herhalen gedragsverwachtingen gang
Week 5 31-01 t/m 04-02	De Zilveren Weken Groepsvorming Herhalen gedragsverwachtingen toilet
Week 6 07-02 t/m 11-02	Herhalen gedragsverwachtingen toilet
Week 7 14-02 t/m 18-02	Herhalen gedragsverwachtingen werkplek
Week 8 21-02 t/m 25-02	Herhalen gedragsverwachtingen kapstok
Week 9 28-02 t/m 04-03	Voorjaarsvakantie
Week 10 07-03 t/m 11-03	Groepsvorming Herhalen gedragsverwachtingen schoolplein

Week 11 14-03 t/m 18-03	Herhalen gedragsverwachtingen bibliotheek
Week 12 21-03 t/m 25-03	Herhalen gedragsverwachtingen aula
Week 13 28-03 t/m 01-04	Herhalen gedragsverwachtingen trap (alleen groepen boven)
Week 14 04-04 t/m 08-04	
Week 15 11-04 t/m 15-04	
Week 16 18-04 t/m 22-04	
Week 17 25-04 t/m 29-04	Meivakantie
Week 18 02-05 t/m 06-05	Meivakantie
Week 19 09-05 t/m 13-05	Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen fietsenstalling
Week 20 16-05 t/m 20-05	Groepsvorming Aanleren gedragsverwachtingen fietsenstalling
Week 21 23-05 t/m 27-05	Herhalen gedragsverwachtingen
Week 22 30-05 t/m 03-06	Herhalen gedragsverwachtingen
Week 23 06-06 t/m 10-06	Herhalen gedragsverwachtingen
Week 24 13-06 t/m 17-06	Herhalen gedragsverwachtingen
Week 25 20-06 t/m 24-06	Herhalen gedragsverwachtingen
Week 26 27-06 t/m 01-07	Herhalen gedragsverwachtingen
Week 27 04-07 t/m 08-07	Herhalen gedragsverwachtingen

REGISTRATIE GEDRAGSINCIDENT

Naam kind: ..... Groep: .....

Datum en tijd: ..... Ingevuld door: .....

Plaats	Klein probleemgedrag	Groot probleemgedrag
☐ Klaslokaal ☐ Schoolplein ☐ Fietsenstalling ☐ Gang ☐ Werkplek ☐ Kapstok ☐ Toilet ☐ Bibliotheek ☐ Gymzaal ☐ Kleedkamer ☐ Aula ☐ Anders:	☐ Onacceptabel taalgebruik ☐ (Uit)schelden ☐ Obscene gebaren ☐ Ruzie ☐ Plagen ☐ Ongehoorzaam/tegendraads ☐ Moedwillig verstoren van (les)activiteit ☐ Misbruik van materiaal ☐ Onacceptabele kleding ☐ Onacceptabel gebruik digitale leermiddelen ☐ Anders:	☐ Verbale agressie (dreigen) ☐ Pesten ☐ Liegen/bedrog/spieken ☐ Vechten ☐ Fysieke agressie (eenzijdig) ☐ Seksuele intimidatie ☐ Gebruik/in bezit van: <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tabak ☐ Drugs ☐ Alcohol ☐ Wapens ☐ Ongeoorloofd verblijf buiten schoolterrein ☐ Spelen met vuur(werk) ☐ Materiële vernieling/vandalisme ☐ Diefstal ☐ Anders: .....

Optioneel: toelichting probleemgedrag
....

Maatregel(en)	
☐ Gesprek ☐ Verlies van privilege ☐ Time-out/afzonderen ☐ Overschrijfstraf ☐ Wegsturen naar:	☐ Taak uitvoeren ☐ Contact met ouder/verzorger ☐ Herstellen/vergoeden schade ☐ Schorsing ☐ Anders: .....

Bijlage 6: pestprotocol

Pesten komt op iedere school voor, ook bij ons. Het is een probleem dat wij onder ogen zien en op onze school serieus willen aanpakken. We onderscheiden hierin:

- Een preventieve aanpak ter voorkoming van pestgedrag;
- Een curatieve aanpak, een aanpak het pesten te stoppen als het toch gebeurt.

Pesten wordt als een probleem gezien door alle betrokken partijen:

- De leerling of leerlingen die pesten;
- De leerlingen die niets doen, zij zwijgen en kijken;
- De leerling die gepest wordt, slachtoffer;
- Leerkrachten;
- Ouders en verzorgers.

Het pestprotocol op IKC De Tjalk heeft als doel het pesten direct op adequate wijze aan te pakken, waardoor het pesten stopt. In het protocol kunt u het volgende lezen:

- Op welke wijze de school voorkomt dat pesten kan voorkomen: preventieve aanpak;
- Kenmerken van pesten;
- De rol van alle betrokkenen en pesten signaleren;
- Stappenplan nadat pesten is gesignaleerd.

Wanneer het probleem niet op de juiste wijze wordt aangepakt of de aanpak niet het gewenste resultaat oplevert, dan is de inschakeling van één van de interne contactpersonen een mogelijkheid. De interne contactpersonen kunnen het probleem onderzoeken, deskundigen raadplegen en directie informeren. De interne vertrouwenspersoon op IKC De Tjalk zijn Sandra Buis en Petra Verlinden.

1. Op welke wijze de school pesten voorkomt: preventieve aanpak

IKC De Tjalk is een PBS-school (Positive Behavior Support). PBS is een schoolbrede aanpak, die gericht is op het bevorderen van positief gedrag binnen de school. Hierdoor is de leer- leefomgeving op IKC De Tjalk positief en sociaal. De basiswaarden van IKC De Tjalk zijn:

- Respect
- Veiligheid;
- Ontwikkeling.
- Verantwoordelijkheid;

Vanuit deze basiswaarden worden de afspraken ten aanzien van gedrag, helder en duidelijk naar leerlingen geformuleerd. Elke afspraak wordt aangeleerd door middel van gedragslessen. Kinderen die het goed doen worden positief bevestigd door een compliment of een beloning in de vorm van een fiche (muntje). Wanneer de kinderen in de groep met elkaar voldoende muntjes hebben verzameld, volgt er een beloning in de vorm van een sociale groepsactiviteit. De beloning wordt gekozen door de leerkracht en kinderen samen.

Sinds schooljaar 2020-2021 werken wij met de aanpak PBS, omdat het een eenvoudige en doeltreffende aanpak is wat betreft het omgaan met gedrag op het niveau van:

- De school;
- De klas;
- Het plein;
- Tijdens school uitstapjes;
- Individueel.

Elk schooljaar wordt er in alle groepen gestart met een aanpak gericht op het bevorderen van de groepsvorming. Op groepsniveau worden afspraken gemaakt:

- Ik accepteer en respecteer een ander.
- Ik ben vriendelijk naar een ander.
- Ik zit alleen aan mijn eigen spullen.
- Ik zeg "stop hou op", als een ander iets doet waar ik last van heb. Als dat niet helpt vraag ik de leerkracht mij te helpen.
- Ik luister naar een ander als een ander zegt "stop hou op".
- Ik speel en werk in de klas en tijdens de pauze met iedereen samen.
- Ik spreek een ander aan met zijn eigen naam.
- Ik kan vergeven en vergeten als een ruzie is uitgesproken en opgelost.
- Ik gebruik mijn handen en voeten daar waarvoor deze bedoeld zijn.
- Ik help anderen zich aan de afspraak te houden en ik weet dat ik geen rechter ben, als het mij niet lukt dan ga ik naar de leerkracht.
- Ik doe mee met de les.
- Ik volg de instructie van de leerkracht op.
- Ik ga zuinig om met materiaal en spullen.
- Ik speel veilig op het schoolplein door mij aan de pleinafspraken te houden.

Wilt u meer weten over PBS, dan kunt u in de schoolgids of op de website van de school verder lezen. U kunt altijd contact opnemen met de directie of leerkracht van uw kind.

2. Kenmerken van pesten

Er is een verschil tussen plagen, gedrag dat bij de leeftijd hoort, en pesten.

Kinderen vanaf vier jaar zijn egocentrisch. Dat betekent dat zij de wereld om hen heen bekijken vanuit zichzelf als centraal punt, zij hebben nog geen inlevingsvermogen. Vanaf deze leeftijd leren kinderen met elkaar om te gaan. Hierdoor ontstaat er besef van wat wel en niet mag. In de groepen 1/2 pesten kinderen elkaar niet bewust. Zij leren welk gedrag wenselijk is. Ouders hebben hiervoor thuis in de opvoeding de basis gelegd. Op school leren kinderen gewenst gedrag op groeps- en schoolniveau. Op school zijn er andere afspraken dan thuis. In deze fase spreken wij van plagen of gedrag dat nog niet eigen is gemaakt.

Vanaf groep 3 en in groep 4 weten de kinderen welke afspraken er zijn. Zij zijn zich bewust van het feit dat er afspraken zijn. Dat betekent nog niet dat gewenst gedrag vanzelfsprekend is, kinderen zijn hier lerend in. Vanaf groep 5 gaan er sociale relaties ontstaan. Kinderen gaan zichzelf meer als onderdeel van het geheel zien. Vanaf groep 5 zijn kinderen niet meer egocentrisch, zij kunnen zich inleven in een ander. Zij worden zich bewust van het effect van het eigen gedrag op de ander. Vanaf 10 jaar, ongeveer groep 6, kunnen kinderen bewust pesten of meelopen met de pester.

Een pester doet het volgende:

- Een kind herhaaldelijk een andere naam geven, een bijnaam;
- Herhaaldelijk een ander kind uitlachen of grapjes maken ten koste van de ander;
- Een klasgenoot voortdurend ergens de schuld van geven;
- Briefjes doorgeven aan anderen over een klasgenoot;
- Beledigende opmerkingen maken over kleding, uiterlijk, handicap of huidskleur;
- Isoleren, buitensluiten;
- Buiten school opwachten, slaan of schoppen, schelden of de spot drijven met een kind;
- Op weg naar school of na school achterna rijden of lopen;
- Provocereren door bijvoorbeeld naar het huis van het slachtoffer te gaan;
- Bezittingen afpakken;
- Schelden of schreeuwen tegen het slachtoffer.

Er is sprake van pesten wanneer het bewust en herhaaldelijk gebeurt.

Een pester die digitaal pest doet het volgende:

- Stuurt e-mails, sms-of WhatsAppberichten met bedreigende of beledigende inhoud;
- Verspreidt digitaal beledigende afbeeldingen van het slachtoffer of plaatst het op internet, Instagram of verspreidt het via andere digitale wegen;
- Belt en hangt op;
- Maakt of laat tijdens pesterijen video-opnames maken van het slachtoffer.

Het digitale pesten verschilt in bepaalde opzichten van het 'traditionele' pesten. Het kan namelijk op afstand, anoniem en non-stop. Een ander kenmerk is dat het pesten onophoudelijk door kan gaan, want zelfs thuis zijn slachtoffers niet meer veilig.

Een meeloper doet het volgende:

- De meeloper gaat letterlijk meedoen met de pester;
- De meeloper lacht mee;
- De meeloper kijkt wat er gebeurt, maar onderneemt geen actie om de pester te doen stoppen;
- De meeloper gaat niet naar de leerkracht om het te melden;
- Een meeloper houdt het pestgedrag in stand om zelf geen slachtoffer te worden.

Een meeloper is eigenlijk ook een pester, een meeloper staat het ongewenste gedrag toe.

Een slachtoffer doet het volgende:

- Is stil of is veel betrokken bij vechtpartijen. In beide gevallen komen slachtoffers niet of op verkeerde wijze voor zichzelf op;
- Is regelmatig ziek thuis;
- Wordt als laatste gekozen tijdens teamactiviteiten;
- Werkt in de klas weinig samen met andere kinderen;
- Maakt een weinig ontspannen en blijde indruk.

3. De rol van betrokkenen en pesten signaleren

Het voorbeeld van leerkrachten en medewerkers van school is van groot belang. Er zal minder/niet gepest worden in een klimaat waar duidelijkheid heerst over de omgang met elkaar. Verschillen worden aanvaard en ruzies worden opgelost, zonder geweld te gebruiken. Onder geweld verstaan wij naast fysiek geweld ook verbaal geweld: schelden en schreeuwen.

Agressief gedrag van leerkrachten, ouders en leerlingen wordt niet geaccepteerd. Op school nemen wij stelling tegen dergelijke gedragingen. In de schoolgids kunt u lezen hoe wij verwachten dat ouders en school met elkaar omgaan: Wat kunt u verwachten van school en wat kan school verwachten van ouders.

School en ouders halen voordeel uit een goede samenwerking en communicatie. Dit neemt niet weg dat iedere partij moet waken over eigen grenzen. Het is bijvoorbeeld niet de bedoeling dat ouders naar school komen om eigenhandig een probleem voor hun kind op te lossen.

Wat verwachten wij van ouders:

- Bij signalen van pesten neemt u contact op met de leerkracht, om een afspraak te maken voor een gesprek na schooltijd. Signalen kunnen zijn:
  - Bedplassen;
  - Met tegenzin naar school;
  - Het kind doet alsof het ziek is;
  - Niet bij vrienden willen spelen of vrienden uitnodigen;
  - Regelmatig blauwe plekken;
  - De schoolresultaten gaan achteruit;
  - Ongelukkige of verdrietige houding, weinig ontspannen en vrolijk;
  - Terugvechten en daarom veel betrokken zijn bij vechtpartijen.
- Wanneer u twijfelt of er sprake is van pesten of plagen, maakt u een afspraak met de leerkracht. De leerkracht informeert u over de stappen die hij/zij gaat nemen.
- Ouders kunnen advies geven aan de leerkracht wat het best kan helpen.
- Wanneer uw kind gepest wordt, dan heeft uw kind het nodig dat u vragen stelt en luistert naar wat uw kind vertelt.
- Steun uw kind dat er een eind komt aan het pestgedrag van anderen.
- Geef uw kind niet het advies voor zichzelf op te komen door te gaan slaan of te schelden. Adviseer uw kind in welke stappen u samen kunt zetten het pesten te stoppen.
- Ouders informeren de leerkracht wanneer een ouder signaleert dat het kind pest- of meeloopgedrag vertoont. Voor ouders is het moeilijk te begrijpen waarom hun kind meeloopt met de pester of zelf pest. Wanneer u dat bemerkt, verwachten wij van ouders:
  - Neem het gedrag van uw kind serieus zonder erover te oordelen;
  - Blijf in gesprek met uw kind;
  - Probeer achter de oorzaak te komen van het gedrag dat uw kind laat zien;
  - Maak een afspraak met de leerkracht van uw kind, zodat u kunt samenwerken;
  - Laat uw kind weten dat u en school samenwerken;
  - Neem stelling in het ongewenste gedrag, zonder uw kind te veroordelen maar door uw kind te vertellen wat u verwacht;
- Als u van uw kind signalen opvangt dat er een ander kind in de klas gepest wordt, maakt u een afspraak met de leerkracht van uw kind;
- Of uw kind gepest wordt, pester is of meeloopt: Geef zelf altijd het goede voorbeeld.

Wat mag de ouder van school verwachten:

- De leerkracht signaleert door:
  - Observaties in de klas;
  - Toezicht te houden tijdens het buiten spelen;
  - Twee keer per jaar de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te analyseren met behulp van het leerlingvolgsysteem ZIEN!
- Alle medewerkers hebben een signaleringsfunctie. Bij signalering wordt er contact opgenomen met de leerkracht van het kind.
- Naast een signalerende functie is de school verantwoordelijk voor de aanpak en het betrekken van ouders.
- De school informeert ouders wanneer er vermoeden is van pesten, meelopen of gepest worden.
- De school maakt afspraken met ouders over de stappen die gezet worden.
- De medewerkers van school veroordelen leerlingen die pesten, meelopen of gepest worden niet.

4. Stappenplan nadat pesten is gesignaleerd

1. De leerkracht neemt het probleem serieus.
2. De leerkracht praat met het kind om er achter te komen wie er betrokken zijn en wat er gebeurt.
3. De leerkracht neemt contact op met de vertrouwenspersoon of intern begeleider, zodat de stappen die nodig zijn besproken kunnen worden. De schoolleider wordt geïnformeerd;
4. De leerkracht neemt contact op met de ouders van het kind dat gepest wordt en informeert ouders over de te nemen stappen.
5. De leerkracht of lid van het gedragsteam voert een gesprek met de pester of meeloper(s). Het doel van het gesprek is er achter te komen wat er gebeurt en wie betrokken zijn. Pesten wordt in geen geval geaccepteerd: Er is nooit een reden een ander te pesten.
6. De leerkracht neemt contact op met de ouders van de pester of meelopers. De leerkracht informeert ouders en geeft ouders advies hoe om te gaan met het ongewenste gedrag. Indien nodig wordt er een passende sanctie gegeven. De ervaring leert dat kinderen het ongewenste gedrag eerder afleren wanneer zij zich bewust worden van het effect van het eigen gedrag op de ander en door het gesprek met ouders en leerkracht. Er zijn ook kinderen waarbij alleen een sanctie, zoals een periode niet buitenspelen, nablijven of buiten de groep plaatsen, leidt tot bewustwording. Een sanctie waarvoor gekozen wordt is niet vernederend of onredelijk, de pester moet beseffen dat zijn gedrag niet getolereerd wordt.
7. De leerkracht overlegt met het gedragsteam en/of PBS-maatje welke interventie op groepsniveau ingezet moet worden, zodat leerlingen betrokken worden het pesten te stoppen.
8. De leerkracht maakt met de betrokken ouders afspraken om over de voortgang te informeren.
9. De leerkracht informeert collega's in het team en de pauzevervanger, zodat allen alert zijn.
10. De leerkracht maakt notitie van het gedrag op individueel niveau in ParnasSys, het administratiesysteem van school. De leerkracht maakt notitie van de oudergesprekken.
11. De leerkracht maakt verslag van het incident en de maatregelen die genomen zijn en de interventie waarvoor is gekozen. De verslagen en de maatregelen worden vastgelegd in in ParnasSys en gaan mee naar de volgende leerkracht.

Bijlage 7: Pleinplan

Inleiding

Sinds schooljaar 2020-2021 doet onze school mee aan het onderwijsprogramma SWPBS (School Wide Positive Behavior Support).

Dit is een speciaal onderwijsprogramma voor leerkrachten en ouders over gedragsbeïnvloeding en -verandering. Dit programma wordt onder andere in de VS, Canada, Noorwegen en Zweden met succes ingezet om anti-sociaalgedrag op school, in de klas en uiteraard thuis om te buigen naar meer gewenst gedrag.

Meewerken aan het project is belangrijk voor onze school om de kwaliteit in het onderwijs te verbeteren. We willen een veilig, verantwoordelijk, respectvol en positief schoolklimaat creëren, waarin leerlingen, ouders en alle medewerkers van ons IKC fijn met elkaar omgaan en kinderen nóg beter tot leren komen. Tijdens diverse scholingsmomenten is met het team gesproken over de invulling van PBS binnen IKC De Tjalk.

In dit plan is opgenomen op welke wijze we hier op het kleuterplein, schoolplein en grasveld als team op een 'PBS-manier' mee omgaan.

1. Buitenspelen tijdens de pauzes

Tijdens de ochtendpauze spelen de groepen 1 t/m 8 allemaal een kwartier buiten op het kleuterplein, schoolplein of op het grasveld. Tijdens de ochtendpauze houden alle groepsleerkrachten actief toezicht.

IKC De Tjalk heeft een continuooster. Dat betekent dat alle kinderen tussen de middag op school overblijven. De pedagogisch medewerkers houden bij het buitenspelen tijdens de middagpauze actief toezicht.

Tijdens het buitenspelen hanteren wij de volgende regels:

- Wij lossen problemen op door met elkaar te praten.
- Wij gebruiken het speelgoed waarvoor het bedoeld is.
- Wij ruimen het speelgoed op.

2. Ongewenst gedrag

Het team ziet de volgende gedragingen als ongewenst gedrag:

- Uitschelden;
- Fysiek contact in de vorm van: (na)trappen, slaan, knijpen, bijten, enzovoorts.
- Fietsen op het schoolplein;
- Het overtreden van spelafspraken (bijvoorbeeld over voetballen op het plein, met stokken lopen, sneeuw gooien, enzovoorts);
- Zich buiten de grenzen van het schoolplein begeven;
- Het speelgoed gebruiken anders daar waarvoor het bedoeld is;
- Het (buitenspel)materiaal niet opruimen.

Als de leerkrachten en/of pedagogisch medewerkers ongewenst gedrag signaleren, dan volgt er een correctie. De volgende stappen hanteert ons IKC om ervoor te zorgen dat de gevolgen van het optreden van de pleindienst doelmatig en efficiënt zijn:

1. We nemen het kind zoveel mogelijk apart.
2. We vertellen het kind kalm, zakelijk en op neutrale wijze wat we hebben gezien. We gaan niet in discussie. We vertellen wat het probleemgedrag was en maken duidelijk wat het gewenste gedrag had moeten zijn.
3. We geven het kind de keus om het gewenste gedrag te laten zien of de consequentie te aanvaarden.
4. Het gevolg van de keuze die het kind maakt zal direct merkbaar zijn.

Na correctie om ongewenst gedrag aan te pakken, worden de kinderen gecompimenteerd als zij het gewenste gedrag laten zien.

3. Interventies bij ernstig probleemgedrag op het kleuterplein, schoolplein of grasveld

Als het kind er voor kiest om zich te verzetten tegen het optreden van de leerkrachten en/of pedagogisch medewerkers, geen respect toont en doorgaat met zijn of haar ongewenste gedrag, dan volgt er een interventie. Dit houdt in dat er een registratieformulier voor gedragsincidenten wordt ingeleverd bij de administratie. Het kind wordt naar binnen gestuurd.

De leerkrachten en/of pedagogisch medewerkers moeten probleemgedrag namelijk snel, efficiënt en doelmatig kunnen stoppen (de kop kunnen indrukken). In een pauze van 15 of 30 minuten hebben de leerkrachten ruim 100 leerlingen om in de gaten te houden. Ze kunnen maximaal twee minuten (en dus niet vijf, tien of zelfs vijftien minuten) bezig zijn met één probleem. De leerkrachten en/of pedagogisch medewerkers moeten gedrag corrigeren en direct weer toezicht kunnen houden. Duurt het langer dan wordt de dichtstbijzijnde collega erbij gehaald.

4. Toezichthouden op het plein/grasveld

In de pauze lopen de leerkrachten en/of pedagogisch medewerkers op het plein/sportveld. Ze houden actief toezicht. 'Actief toezicht houden' is een term die wordt gebruikt voor een bepaalde, uit verschillende onderdelen bestaande methode van positieve bekrachtiging en gedragsbeheersing.

De volgende onderdelen moeten de leerkrachten/pedagogisch medewerkers doen om actief toezicht te houden:

	Element	Componenten
1	Bewegen	<ul style="list-style-type: none"> a. Constant rondlopen b. Volgens een willekeurige route c. Met extra aandacht voor probleemgebieden
2	Rondkijken	<ul style="list-style-type: none"> a. Constant rondkijken b. Letten op zowel gewenst als ongewenst gedrag c. Met extra aandacht voor probleemgebieden d. Kijken, maar ook luisteren e. Vergroten gelegenheid voor positief contact
3	Positief contact	<ul style="list-style-type: none"> a. Vriendelijke, behulpzame, open houding b. Proactief, straalt zekerheid uit c. Reageert op gebeurtenissen
4	Positieve bekrachtiging	<ul style="list-style-type: none"> a. Direct b. Passend bij gedrag c. Consequent (ten aanzien van gedrag en collega's) d. Reageert op veel gebeurtenissen
5	Educatieve correcties	<ul style="list-style-type: none"> a. Direct b. Passend bij gedrag c. Niet verwijtend, niet scherp d. Specifiek voor dat gedrag e. Systematisch: correctief, voordoend, leidinggevend, toetsend, opnieuw toetsend f. Consequent (ten aanzien van gedrag en collega's)
6	Direct en consistent laten voelen van de consequenties	<ul style="list-style-type: none"> a. Neutrale, zakelijke houding b. Niet verwijtend, niet scherp c. Consequent (ten aanzien van gedrag en collega's) d. Eerlijk, niet naar willekeur
7	Op team gericht, op basis van feiten besluiten nemen en optreden	<ul style="list-style-type: none"> a. Ondersteund door de directies b. Gegevens over interventie verzamelen en analyseren c. Deelname van alle teamleden en goede onderlinge communicatie

Bewegen

Waarom is rondlopen belangrijk?

1. De leerkrachten/pedagogisch medewerkers zijn beter zichtbaar en zien meer van het schoolplein en van de kinderen en hun bezigheden.
2. De leerkrachten/pedagogisch medewerkers bevinden zich dichterbij de kinderen.
3. Er ontstaat meer gelegenheid voor contacten tussen de leerkrachten/pedagogisch medewerkers en kinderen.
4. Er ontstaat meer gelegenheid voor positieve bekrachtiging van gewenst gedrag.
5. Vermoedelijk worden intimidatie, pesten en ander ongewenst gedrag eerder waargenomen.

Rondkijken

Naast het rondlopen is het ook belangrijk dat de pleindienst goed rondkijkt op het plein. De leerkrachten/pedagogisch medewerkers kijken en luisteren goed naar het gedrag van de kinderen en treden als het nodig is preventief op.

Positief contact

Positieve contacten bieden de gelegenheid om kinderen op vriendelijk wijze duidelijk te maken welk gedrag gewenst is en welk gedrag ongewenst is. Door bewust positieve contacten aan te gaan met kinderen die een zeker risico lopen om probleemgedrag te gaan vertonen, kunnen de leerkrachten/pedagogisch medewerkers hen wijzen op gewenst gedrag, nog voordat ze ongewenst gedrag kunnen gaan vertonen.

Positieve bekrachtiging

Hiermee wordt bedoeld dat specifiek het positieve gedrag benoemd wordt dat beloond wordt. Dat belonen doen we mondeling (compliment geven), door het geven van een schouderklopje of door het geven van een PBS-fiche.

Correcties

Zie hoofdstuk 2 en 3.

Direct consequenties laten merken

Zie hoofdstuk 2 en 3. Ook laten de kinderen duidelijk weten dat "over ook over" is. Na de interventie blijven we niet terugkomen op het ongewenste gedrag. Het is dan klaar.

Op het team gericht, op basis van feiten besluiten nemen en optreden

De medewerkers binnen het IKC worden gesteund door de directies. De ingevulde gedragsregistratieformulieren worden verzameld in de directiekamer en worden door de administratie ingevoerd in de database van SWPBS en besproken tijdens inhoudelijke vergaderingen. Dit verschaft veel duidelijkheid over welk probleemgedrag zich voordoet op het plein en welke kinderen hierbij betrokken zijn. Vervolgens wordt bedacht hoe het probleemgedrag kan worden voorkomen.

REACTIEPROCEDURE PBS

Stap 1 Vraag naar/herinner de leerling aan de gedragsverwachting

“[Naam], wat is ook alweer de regel over lopen in de gang?

Precies. De regel is: in de gang lopen we rustig.

Loop nu rustig in de gang, alsjeblieft.”

Stap 2 Benoem het ongewenste gedrag en geef de leerling een keuze

“[Naam], je rent.

Je ... [benoem de consequentie] óf je loopt nu rustig.

Wat is je keuze? Ik weet dat je verstandig kunt kiezen.”

Stap 3 Benoem de consequentie

“Oké, dan ... [benoem de consequentie].”

Stap 4 Loop Weg

(Hiermee voorkom je discussie.)

Aandachtspunten:

- Wacht na elke stap 5 tot 10 seconden;
- Bekrachtig elk stapje in de gewenste richting;
- Blijf rustig en praat op een neutrale toon.

De twee minutenregel

Probleem wordt gesignaleerd	
Kind gehoorzaamt	Kind gehoorzaamt niet
ToeziChthouder omschrijft het probleem en geeft het kind een aanwijzing of een correctie of wijst het kind op de consequentie van het gedrag.	ToeziChthouder geeft de keuze om alsnog te gehoorzamen (dat wil zeggen benoemt welk gedrag verwacht wordt). Gehoorzaamt het kind nog niet, dan roept de toezichthouder een ander teamlid om hulp.

